

Fries levend erfgoed

Werken aan verscheidenheid

Friese dierenrassen

www.frieserassenengewassen.nl
info@frieserassenengewassen.nl

Platformreeks nummer 10, december 2017

Samenstelling en tekst: Johannes Spyksma

Foto's: voorzover niet anders aangegeven: Simon Bosma en Pat Zijlstra

Grafische verzorging: STIP, Leeuwarden, www.stipwerk.nl

Prijs losse verkoop: €7,50.

Bank: NL 16 TRIO 01976 46 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen te Burgum.

Deze brochure is een uitgave van het 'Platform Friese Rassen en Gewassen' waarin de organisaties die zich richten op het behoud van de Friese landbouwgewassen, dierenrassen, fruitrassen en oorspronkelijke houtige gewassen samenwerken.

FRIESE EN MET FRYSLÂN VERWANTE DIERENRASSEN

In deze brochure wordt verduidelijkt om welke dierenrassen het gaat en hoe ze op diverse lokaties voorkomen.

De Friese en met Fryslân verwante dierenrassen kunnen in een zestal groepen verdeeld worden: de paarden, de runderen, de schapen, de honden, de hoenderen en de geiten.

Voor het voortbestaan van deze rassen is het van belang dat ze op zoveel mogelijk plekken gefokt worden.

De dierenrassen worden, als onderdeel van het 'Platform Friese Rassen en Gewassen', in stand gehouden door de bij het Platform aangesloten dierenorganisaties.

Het voorlichtingsproject waarvan de eerder verschenen brochure over de Friese dierenrassen deel uitmaakte, werd gefinancierd door het Fonds Je Maintiendrai, de Meindersma-Sybenga Stichting, de Van Helomastichting, de Boelstra-Olivierstichting, de P.W. Janssen's Friesche Stichting en de Stichting Zeldzame Huisdierrassen. De provincie Fryslân subsidieerde deze tweede versie.

Inleiding

Fryslân is vanouds een landbouwprovincie. Mede daardoor is de provincie bekend geworden door dierenrassen die er zijn ontstaan of die er mee verwant zijn. Het zijn er negen.

Het meest bekend is het Friese paard. Het werd veel gebruikt als trekdier, vandaag heeft het op veel plekken in de wereld een sportieve en recreatieve betekenis.

Het uit Amerika overgewaaid Holstein-Friesian-ras is in de plaats gekomen van de Friese koeienrassen: de Friese Roodbonte en de Fries-Hollandse Zwartbonte. Als dubbeldoelkoeien zijn ze geschikt om er melk en vlees mee te produceren.

Mensen met cultuur-historisch besef hebben er voor gezorgd dat de twee Friese schapenrassen niet uitstierven. Bij het 'Frysk Melkskiepepestamboek' en het 'Zeeuws Melkschaapstamboek' (het gaat om hetzelfde ras) staan er ongeveer 5000 ingeschreven. De rond 1925 door een tweetal Friese boeren gefokte Zwartbles werd ook veilig gesteld.

Hoewel sommige variëteiten van de Friese hoenders door te kleine aantallen gevaar lopen, zijn er genoeg exemplaren van de twaalf erkende kleurslagen om ze te laten voort bestaan.

Bij de beide Friese hondenrassen staat de Stabijhoun er gunstig voor, de liefhebbers van de Wetterhoun moeten het met een veel kleiner aantal doen.

Dan is er nog de Landgeit. Weliswaar geen Fries ras, maar omdat het in Fryslân veel voorkwam, wordt het toch tot de Friese dierenrassen gerekend.

Voor het voortbestaan van de Friese dierenrassen is het van belang dat ze op meer plekken worden aangetroffen.

In deze op initiatief van het 'Platform Friese Rassen en Gewassen' samengestelde brochure staan voorbeelden van hoe de rassen op diverse locaties voorkomen.

We hopen hobbyisten, eigenaren van cultuurtoeristische voorzieningen, landgoederen en historische boerderijen ertoe te bewegen de voorbeelden die we tonen na te volgen. Om die reden wordt de brochure ook verspreid onder beheerders van kinder- en zorgboerderijen, gemeenten, initiatiefnemers van dorps- en stadslandbouw, musea en beheerders van natuurterreinen.

Uiteraard wordt ook aandacht besteed aan de mogelijkheden om van Friese dierenrassen afkomstige producten te vermarkten. Recepten, zoals in het laatste deel beschreven, kunnen daaraan bijdragen.

Platform Friese Rassen en Gewassen

Het Friese paard

Het Friese paard heeft een lange en rijke historie. Vanwege zijn temperament (een erfenis van de Spaanse paarden uit de tachtigjarige oorlog) wordt het tot de warmbloedpaarden gerekend.

Het is het enige paard in Nederland dat de laatste paar eeuwen niet met andere rassen gekruist is. Het door het 'Friesch Paarden Stamboek' erkende Friese paard is zwart, oorspronkelijk had je ook bruine, blauwe, witgrijze en roodschimmelkleurige paarden die bij het ras hoorden.

Al gedurende eeuwen geniet het Friese paard veel bekendheid, het werd en wordt veel geëxporteerd. In 2010 waren er wereldwijd meer dan zestigduizend Friese paarden.

Sinds 1879 bewaakt het 'Friesch Paarden Stamboek' de kwaliteit van de Friese paarden waar ook ter wereld.

Het is het oudste en op één na grootste stamboek van Nederland.

Jaarlijks organiseert de organisatie keuringen. Twee springen eruit: de hengstenkeuring in januari en de Centrale Keuring van merries en ruinen in oktober.

Het Friese paard wordt veel als rijpaard gebruikt. Er kan zowel voor een voertuig als onder het zadel mee gereden worden. Enkele andere gebruiksvormen zijn: het tuigen, de quadrille, het ringrijden, het rijden in dressuur en het rijden met vierspannen en meerspannen. Vaak worden de Friese paarden gepresenteerd voor een Friese sjees.

Een spel dat veel publiek trekt is het ringsteken. Tijdens het rijden steekt een dame als bijrijdster op de sjees een metalen ring. Deze worden tussen de vingers van een uit hout gezaagde hand losjes vastgezet.

Ruim dertig jaar is het rijden met vierspannen in zwang. Soms wordt een nog groter aantal paarden ingespannen. Piet de Boer uit Oentsjerk bracht het indertijd tot tweeëntwintig.

Volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' is de risicostatus van het Friese paard in 2016 normaal. Het aantal volwassen vrouwelijke dieren is volgens deze opgave 36.000.

Gerda Veenje: Het Friese paard moet haar karakter behouden

Als Gerda Veenje bij haar man Pieter intrekt, komt ze in aanraking met Friese paarden. De dieren boeien haar door hun robuuste uitstraling en karakter. Eerst is ze nog erg voorzichtig, al snel leert ze de dieren vertrouwen. De Veenje's hebben een modelmerrie en een stermerrie, paarden met kwaliteit. Enkele ervan worden aan circussen verkocht.

Zo rond 1969 kent het 'Friesch Paarden Stamboek' nog maar zo'n drieëntwintig hengsten waarmee gefokt kan worden, nu zijn dat er ongeveer zevenennegentig. Worden er eerst vooral klassieke paarden (werkpaarden) gefokt, vandaag gaat het in de eerste plaats om luxe en geschiktheid voor de sport. "En natuurlijk probeert elke fokker een kroon en/of modelmerrie te fokken, die ook nog eens geschikt is voor de dressuur. Paarden die het bij sport goed presteren brengen nog altijd goed geld op".

Gerda houdt van het wat klassiekere type. De paarden die zij en haar man nu nog hebben komen voor een deel uit een stam waarin de kenmerken van het landbouwhuishoudpaard nog zijn terug te vinden.

De fokkers van het Friese paard moeten oppassen voor inteelt, toch mag iedereen zelf bepalen welke hengst bij welke merrie past. Sommigen kiezen bewust voor inteelt om oude gewenste eigenschappen terug te fokken.

"Ik heb geen waardering voor fokkers die Friezen kruisen met paarden met Arabisch bloed. Specifieke raskenmerken, zoals het karakter, moeten er niet uitgefokt worden".

Gerda Veenje was jarenlang voorzitter van de in de Friese Wouden werkzame vereniging voor Friese paarden 'Ta it Behâld'. Ze is nu erelid. Van 1999 tot 2006 was ze secretaris van de Hynstedagen in Tyt-jerksteradiel. Voor al haar verdiensten kreeg ze op 22 oktober 2009 op het Provinsjehûs in Leeuwarden de Friese paardensportprijs 'De Guds'. Fokken doen Gerda en haar man niet meer. Zonder dat, is er aan hun Friese paarden ook genoeg plezier te beleven.

Fries-Hollandse Zwartbonte

In de periode 1744-1756 sterven in Fryslân in één jaar tijd ruim honderdduizend koeien aan de veepest, driekwart van de Friese veestapel.

De koeien, die in die tijd voornamelijk roodbont van kleur zijn, worden aangevuld door grootscheepse aankopen van (waarschijnlijk) zwartbont vee uit Jutland en Holstein.

De Friese boeren kennen hun vak. Na enige generaties hebben ze weer beste koeien op stal, zeer gevarieerd in grootte en bespiering, in doorsnee melkrijke dieren met grote uiers. De deskundige Utrechtse dierenarts Gerard Hengelveld is rond 1865 helemaal verrukt van de Friese Zwartbonten: "De melktekens zijn voortreffelijk, de buik en de uier zijn goed ontwikkeld en groot, de spenen zijn fijn, de melkaders breed met vele kronkelingen, het melkgat groot en de melkspiegel breed en hoog".

Na de Tweede Wereldoorlog gaan Friese boeren een dubbeldoelkoe fokken, geschikt voor de melk- en vleesproductie. In heel Europa zijn ze zeer geliefd, zodat de meest succesvolle stamboekboeren voor hun beste dieren enorme bedragen kunnen vragen. Door vroegrijpheid worden de Zwartbonten echter steeds kleiner en daalt de melkproductie. Om die te laten toenemen, kruisen Amerikaanse fokkers de geïmporteerde Friese

zwartbonten met melkrijke rassen. Zo ontstaat het Holstein-Friesian-ras dat vandaag op vrijwel alle Friese melkveebedrijven voorkomt.

Een klein deel van de Friese boeren houdt de Fries-Hollandse Zwartbonten aan. In 1983 richtten ze het 'Fries-Hollandse Rundveestamboek' op.

Het aantal Fries-Hollandse koeien daalt snel. In 2016 zijn het er nog ruim tweeduizend volwassen vrouwelijke dieren.

Het voordeel van deze dubbeldoelkoeien is dat ze betrekkelijk veel vlees en melk met iets hogere gehalten aan eiwit en vet dan de Holstein-Friesians leveren. Ze hebben minder krachtvoer nodig en zijn robuuster, wat scheelt in de dierenartsenkosten. Het ras wordt op nog maar een klein aantal Nederlandse bedrijven in stand gehouden.

Het aantal Fries-Hollandse koeien daalt. In 2016 zijn er volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' nog ruim 2100 volwassen vrouwelijke dieren.

Jan Hoekman: De Fries-Hollandse Zwartbonte is een koe-in-balans

Zoals iedere Friese veehouder heeft Jan Hoekman's vader in de jaren vijftig Fries-Hollandse Zwartbonte koeien. Als vrijwel iedere boer in de jaren zeventig meer melkrijke Holstein-Friesians (de z.g. 'Amerikanen') aanschaft, houden de Hoekmans' vast aan het traditionele Friese ras. De reden is onder meer dat de 'Jupiters' die tot hun veestapel behoren erg goede resultaten leveren.

Enige tijd nadat hij het bedrijf van zijn vader in Haskerhorne heeft overgenomen, constateert Jan tekorten bij z'n koeien. Hij gaat nu samenwerken met de z.g. 'fundamentfokkers'. Dat zijn boeren die door een gerichte aanpak de kwaliteit van de FH-koeien proberen in stand te houden en te verbeteren. Voortaan selecteert ook hij uit zijn eigen veestapel de beste exemplaren. De stierkalveren die daaruit geboren worden gebruikt hij in het eigen bedrijf. Om inteelt te voorkomen, houdt hij elk jaar drie tot vijf stieren uit de eigen veestapel aan. De genetische variatie binnen het ras wordt daardoor zo groot mogelijk gehouden. Hoekman houdt ongeveer honderd koeien, waarvan hij er zo'n tachtig melkt. De lagere melkopbrengst wordt gecompenseerd doordat de dieren met weinig voer genoeg nemen. Overtollige dieren worden, omdat ze als dubbeldoelkoe goed bespied zijn, maar al te graag door slagers aangekocht. Ze leveren meer op dan een uitgediende Holsteiner.

Er zijn in Fryslân maar enkele FH-fokkers. Soms treft je het ras ook aan op bedrijven waar "de Amerikanen" overheersen. Hoekman: "Boeren zijn ook mensen, ze laten zich makkelijk door wat groot is en veel opbrengt imponeren".

Hij laat zich niet van de wijs brengen. "De FH-koe is een koe-in-balans. De verhoudingen kloppen. Een vaars van dit ras geeft in het eerste jaar minder melk dan een tweejarige Holsteiner, maar je moet wat geduld hebben". Hoekman durft te beweren dat de FH-koe efficiënter is dan een andere koe.

Friese Roodbonte

In de negentiende eeuw wordt veel Fries vee naar het buitenland geëxporteerd. Vooral in Noord-Amerika is er veel vraag naar zwartbont vee. De fokkerij van het zwartbonte Friese koeienras wordt vrij algemeen.

Er zijn ook een aantal boeren, die aan het fokken van de uit de zwartbonte koeien voortkomende roodbonten vasthouden. Ze richten in 1957 de vereniging 'Fokkers van Roodbont Fries Stamboekvee' op.

Behalve deze uit de Friese Zwartbonten voortkomende roodbonten, zijn er nog steeds een sterk afgenomen aantal Friese Roodbonten van het oorspronkelijke type. In 1993 zijn dat er nog maar zeventien koeien en vier stieren. Eén van deze koeien wordt in dat jaar op de 'Praktijkschool voor de Veehouderij' in Oenkerk gehuldigd.

'Maeieblom' heeft honderdduizend kilo melk geleverd. Er zijn op dat moment nog ongeveer twintig dieren van het oorspronkelijke type. De feestgangers vinden daarin aanleiding de 'Stichting Roodbont Fries Vee' op te

richten. Deze organisatie tracht de raszuivere Friese Roodbonte in stand te houden. Inventarisatie, registratie en een fokprogramma moeten daaraan bijdragen. Zoveel mogelijk wordt aan de zuivere afstamming vast gehouden, de haarkleur moet dus roodbont zijn. De rode kleur kan donkerder zijn dan die van de roodbonte koeien van het Holstein-Frisian ras. De kleur van de kop van de Friese Roodbonten neigt naar zwart.

Rond de eeuwwisseling zijn

er nog maar een tiental dieren van "de oude rode Friezen".

Er zijn meerdere redenen om het bedreigde ras, waarvan er nog maar ruim driehonderd zijn, in stand te houden en te laten groeien. De Friese Roodbonte is, evenals de Fries-Hollandse Zwartbonte, een dubbeldoelkoe en dus geschikt voor melk- en vleesproductie. Het ras bevat uniek genenmateriaal dat met behulp van kruisen dienst kan doen bij het verbeteren van andere koeienrassen. Het vormt een onderdeel van de Friese cultuurhistorie. Het biedt praktische voordelen zoals de naar verhouding mindere behoefte aan voer, een goede gezondheid en de betrekkelijk hoge vet- en eiwitgehalten. Friese Roodbonten zijn makkelijk te houden en bieden bij geboorten weinig moeilijkheden.

De stichting 'Fries Roodbont Vee' heeft in 2016 en 2017 van vier nieuwe stieren sperma gewonnen dat ingezet wordt door leden en ook door nieuwe boeren.

Volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' zijn er in 2016 nog 485 volwassen vrouwelijke dieren.

Siebe Reitsma: liefde voor Fries Roodbont

Als je het bestuur van de 'Stichting Roodbont Fries Vee' vraagt waar je Friese Roodbonten aantreft, verwijzen ze onder meer naar Siebe Reitsma in Allingawier.

Rond 1968 krijgen zijn ouders Jacob en Klaske Reitsma hun eerste van een Friese Roodbonte afstammend kalf.

Met deze koe zijn de Reitsma's gaan fokken. Drie beslagen worden succesvol: de Feikjes, de Hibma's en de Arendsjes. Eén Arendsje komt aan een productie van bijna honderdduizend liter. Als ze haar zestiende kalf brengt, bloedt de koe net te voren dood.

Het KI-bedrijf CR-Delta schaft twee stieren aan die van het bedrijf komen: Surfenne Jetse en Surfenne Lammert. Wel een bewijs dat de veestapel van de Reitsma's van goede kwaliteit is. In heel Nederland lopen nakomelingen van Surfenne Jetse. Siebe: "Dat is iets om trots op te zijn".

Het gaat Siebe bij de Roodbonte niet zozeer om de kleur, maar meer om de sterke bespiering en de sterke uier van het ras. Zijn koeien houden hun hoorns: "Koeien zonder horens is geen gezicht".

Veel gangbare boeren zijn volgens Siebe teveel gefixeerd op de melkopbrengst, ze rekenen niet met wat de koe in andere opzichten waard is. Zijn dieren hebben een langere levensduur, ze worden gemakkelijk twaalf jaar. Ze produceren minder melk dan de Holstein-Friesian-koe, daar staat tegenover dat de nieuwmelken maar acht kilo brok krijgen. Holstein-Friesian-runderen hebben volgens Siebe wel twaalf kilo nodig en vragen ook meer onderhoudsvoer. Bovendien zijn ze goed bevrucht, waardoor ze bij de slager het nodige opbrengen.

Ook al heeft Siebe maar vijftientig Roodbonten en nog een tiental andere koeien, hij kan er best van bestaan. Hij heeft een moderne ligboxstal laten bouwen wat het melken veel gemakkelijker maakt.

Het Friese melkschaap

Het Friese melkschaap heeft een lange geschiedenis. Het heeft dezelfde kenmerken als de melkschapen die sinds jaar en dag langs de Nederlandse en Belgische kust voorkomen. Zo kennen we nog steeds het Zeeuwse melkschaap. In 1432 werd het melkschaap op een schilderij van de gebroeders Van Eyck in de Sint Baafs kathedraal te Gent al afgebeeld als 'het lam Gods'. Het schaap komt ook voor op een schilderij van Paulus Potter.

Melkschapen geven veel melk. Ze hebben een grote smalle wigvormige romp en zijn arm bespied, waardoor ze minder geschikt zijn voor vleesproductie..Om deze reden werd vaker de voorkeur aan de Texelaar gegeven. Bij sommige dieren komen halsbellen voor, ze hebben een onbewolde pijlstaart.

Het Friese melkschaap wordt geprezen om de rijke melkgift en de uitstekende moedereigenschappen. Als de lammeren van de moeder afgewend zijn, kunnen ze tot eind oktober gemolken worden. Het schaap produceert jaarlijks ongeveer vijfhonderd liter melk, waarvan tachtig kilo harde of zachte schapenkaas kan worden gemaakt.

Melkschapen zijn erg vruchtbaar. Ze werpen in één keer ongeveer twee tot drie lammeren. Vierlingen behoren niet tot de uitzonderingen. Ze geven weinig geboorteproblemen. De lammeren groeien snel en goed.

Om de vleesopbrengst te verhogen, wordt het melkschaap rond 1900 gekruist met vleesrijke Engelse rammen. Het wordt daardoor zeldzaam.

De Marssumer boer K.N. Kuperus keert het tij door in 1908 het 'Friesch Melkschapen Stamboek' op te richten. Hij spoort nog overgebleven melkschapen op en haalt een aan het ras beantwoordende ram uit Oost-Friesland.

In 1958 zijn er nog maar drie fokkers met enkele rammen. Rond 1970 volgt een explosieve groei. In 2000 staan ongeveer tweeduizend dieren geregistreerd. In 2005 is dat uitgegroeid tot meer dan vijfduizend. Anno 2011 staan bij het Stamboek ruim 8000 vrouwelijke dieren en 700 rammen ingeschreven.

De melk van het schaap wordt door een toenemend aantal boeren - ook buiten Fryslân - gebruikt om er kaas van te maken. Zo vinden we onder meer in Schotland een grote kudde Friese melkschapen.

Volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' staan er in 2016 bij beide stamboeken tezamen 5000 volwassen vrouwelijke melkschapen ingeschreven.

Jappie de Jong: “Melkers van de Friese Melkschappen moeten hun verantwoordelijkheid gaan nemen”

Als Jappie de Jong in Nes bij Akkrum samen met zijn vrouw schapen wil gaan melken om er zachte kaas mee te maken, proberen ze het eerst met een vijftiental Zwartblessen en Vlaamse schapen. Al na een aantal jaren gaan ze over op tien Friese melkschappen.

Het verschil is groot: ze geven voor een langere periode meer melk. Eerst drie liter daags, later in het seizoen neemt dat af tot ongeveer anderhalf liter.

De dertig schapen die het bedrijf anno 2017 telt, worden in de eerste helft van de week door de vrouw gemolken, in de tweede helft doet hij dat. Zo wordt ook het kaas maken verdeeld. Een kilo melk levert één zacht kaasje. Die worden direct nadat ze gemaakt zijn in Akkrum en in Tynje verkocht.

Dat levert genoeg geld op om de boerderij waar ze wonen te onderhouden en de verzekeringspremies te betalen.

Jappie de Jong is acht jaar geleden voorzitter van 'It Fryske Melkskieppestamboek' geworden. Waren er tien jaar geleden nog 59 leden, nu zijn dat er nog maar ongeveer dertig. Zo nu en dan komen er nog wel leden bij, maar door de toegenomen regelgeving laten steeds meer het afweten. Een ander bezwaar is dat het melkschaap, zoals de Texelaar, geen vleesras is. Voor velen een reden om dat schaap te gaan houden. Bijna niemand ziet het onderscheid tussen een Fries Melkschaap en een Texelaar.

Het aantal leden dat de schapen nog in het stamboek laat registreren is

geslonken naar ongeveer tien. Om dat te veranderen, ondernam het 'Molkskieppestamboek' recent een poging de overstap naar registreren gemakkelijker te maken.

Ook in Fryslân zijn er nog steeds bedrijven die meer dan honderd Friese melkschappen houden, om er harde of zachte kaas van te maken. Als het hen lukt daar een speciaal product van te maken, valt er het nodige mee te verdienen.

Bij het Molkskieppestamboek bestaat de indruk dat sommige melkers met grote aantallen schapen te weinig aandacht besteden aan het raszuiver houden van hun dieren. Toch maken ze gebruik van de unieke overgeleverde eigenschappen van het schaap. Dat brengt de Jong tot de uitspraak dat zulke melkers meer dan nu het geval is hun verantwoordelijkheid moeten nemen.

De Zwartbles

Het Zwartblesschaap is waarschijnlijk ontstaan uit de Schoonebeeker, een Drents heideschaap dat rond 1925 door Friese veehandelaren werd opgekocht op de Norger markt. Het werd doorverkocht aan enkele Friese boeren die ermee fokten en het mogelijk kruisten met het Friese Melkschaap en de Texelaar. Het dier kreeg de kenmerken van de huidige Zwartbles, ze worden wel "veredelde Schoonebeekers" genoemd. Anderen beweren dat er door bloedonderzoek nooit verwantschap met het Drentse schaap is aangetoond. Het zou zijn ingevoerd uit Duitsland.

De Zwartbles is iets minder bespied dan de Texelaar, staat wat hoger op de benen en de vacht is iets grover. Het is oersterk, vruchtbaar (vierlingen zijn geen uitzondering) en heeft goede moeder-eigenschappen. Het lammert gemakkelijk af en produceert doorgaans voldoende melk.

Het Zwartblesschaap behoort met het Friese Melkschaap, het Zeeuwse melkschaap en het Texelsche schaap tot de groep van de *Nederlandse weideschappen*. Dit onderscheidt ze van de heideschappen.

Een belangrijk kenmerk is de bruinzwarte kleur en de typische witte bles op de kop. Die bles verbreedt zich naar de kruin en de bek. Verder heeft het dier witte achtervoeten en een witte staartpunt. Wat z'n bouw betreft staat het tussen de Texelaar en het melkschaap in. De Zwartbles is makkelijk en mooi.

Het karakter en het "gebruiksgemak" zorgen ervoor dat de Zwartbles het ideale schaap is voor iemand die schapen voor zijn plezier fokt.

In 1985 wordt het '*Nederlands Zwartbles Schapenstamboek*' opgericht. De leden zijn overwegend hobbyisten. Tien jaar later ontstaat uit onvrede met het beleid van het Stamboek de '*Zwartblesfokkersgroep*'. Een geschilpunt betreft het schaap zoals dit volgens de groep van oorsprong bedoeld is: een ruim schaap met veel inhoud en lengte dat krachtig is in gang en stand.

In 2015 stonden bij het 'Zwartbles Schapen Stamboek' 1700 schapen en 345 rammen ingeschreven. De 'Zwartblesfokkersgroep' telde in 2016 72 vrouwelijke en 12 mannelijke dieren. Ook in Denemarken, Tsjechië en Duitsland is er vraag naar de Zwartbles. In Engeland en België hebben ze hun eigen Stamboek opgericht.

Jan Noordenbos: niet er maar wat op los fokken

Jan en Richtsje Noordenbos uit It Heidenskip zijn Zwartblesfokkers van het eerste uur.

Door de mooie sprekende koppen heeft Jan als jongen al meer dan gewone belangstelling voor het ras. Het dier komt in de jaren vijftig en zestig in de streek waar Jan woont vrijwel niet voor. Een door hem bewonderd koppeltje bij Rijs vormt daarop een uitzondering.

Als hij twaalf wordt, krijgt Jan twee Zwartbleslammeren. Dan begint hij al met het ras te fokken. Van z'n vader moet het aantal beperkt blijven, eenmaal eigen baas neemt het aantal Zwartblessen op de boerderij snel toe.

Als in 1978/1979 het 'Nederlands Zwartbles Schapenstamboek' wordt opgericht, wordt hij lid en gaat hij meer gericht aan type en kleuraftekening werken.

De familie Noordenbos is voorstander van de georganiseerde fokkerij. Je krijgt daardoor beter uitgangsmateriaal en minder inteelt bij een ras waarvan er weinig exemplaren zijn.

Vrijwel alle rammen worden verkocht aan handelaren die ze doorverkopen om ze laten vetweiden. Zijn ze genoeg gegroeid, dan weet de slager er wel weg mee.

Antje Wildeboer: Vierde generatie Zwartblesfokker

Nanne van der Burg uit Jelsum heeft niet kunnen bevroeden dat zijn zesentwintigjarige achterkleindochter in hetzelfde dorp bijna een eeuw later het fokken van de door hem en zijn collega Kees Seinstra ontwikkelde Zwartblesschape weer ter hand neemt. Van der Burg's dochter Antje trouwt met Nico Wildeboer die dit schaap fokt. Diens zonen Nico en Riens verliezen er ook hun hart aan, waarna Nico's dochter Antje de familietraditie voortzet.

Ze krijgt de mogelijkheid een tiental schape te gaan houden.

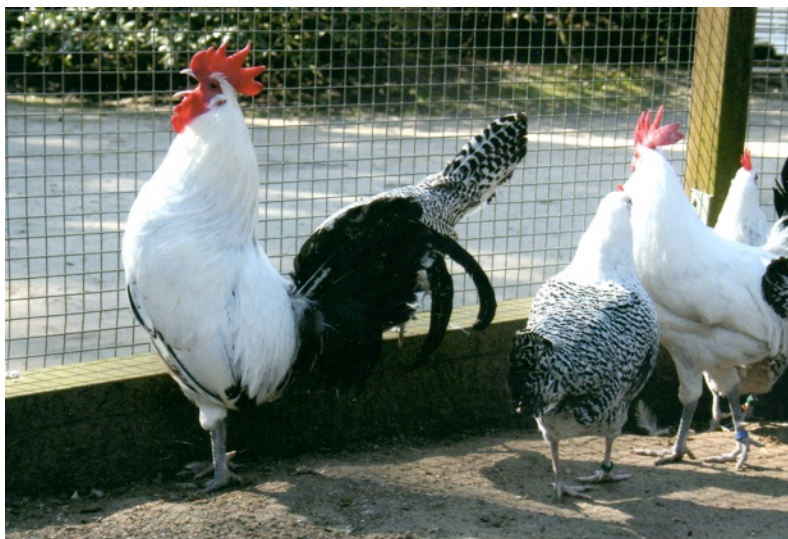
Antje sluit zich aan bij de door haar pake opgerichte 'Zwartbles-fokkersgroep'. Ze let vooral op de inhoud van het schaap en het beenwerk en ze besteedt veel aandacht aan het algemeen voorkomen.

Friese hoenders

Het Friese hoenderras kent maar liefst twaalf zogenaamde kleur- slagen. Het ras heeft een lange geschiedenis. In 1565 verbiedt het Friese provinciaal bestuur de uitvoer van vee uit de provincie, waarbij ook de "weiten hinnen", vanouds de benaming voor de Friese hoenders, worden vermeld. In die tijd komt het ras nog veel voor.

Vanaf 1900 gaat het aantal sterk achteruit. Er worden "nutsrassen" ingevoerd: 'Leghorns' en 'Wyandotte's' leggen meer en grotere eieren en verschaffen meer vlees.

Daarbij wordt vergeten dat de Friese hoenders met weinig voer, in verhouding tot hun lichaamsgrootte, veel eieren leggen. Inwoners van Engeland noemen het dier een 'every day layer'.

Kleurslagen

Als het er in het begin van de jaren twintig met het ras slecht voorstaat, richten enkele liefhebbers 'De Fryske Hinneklub' op. Vooral in de daarop volgende jaren zetten de leden van die club alle zeilen bij om de verloren gegane kleurslagen terug te fokken. De goudpel, zilverpel, citroenpel, geelwitpel, roodpel en de Friese hoenders met de kleuren roodbont, zwart, zwartbont, blauw, koekoek en wit kunnen voortaan tot de Friese hoenders worden gerekend. De laatst erkende kleurslag is de terug gefokte zandgele.

Hoewel het over het algemeen goed gaat met de Friese hoenders, zijn er van enkele kleurslagen te weinig. De witten, de koekoek, de zwartbonten, de roodbonten, de blauwen en de zandgelen worden nog maar weinig aangetroffen. Pas als ook deze (zeer) zeldzame kleurslagen mettertijd weer in ruime mate voorkomen, kan gezegd worden dat het in alle opzichten goed gaat met het Friese hoenderras.

Veel belangstelling voor Friese hoenderrassen

Jaap Strikwerda uit Dearsum is sinds vier jaar voorzitter van de 'Friese Hoenderclub'. In zijn door hemzelf gebouwde kippenverblijf fokt hij de Zilverpel/Wytweiten en de Goudpel/Gielweiten. Allebei kleurslagen die er wat hun aantal betreft redelijk goed voorstaan. Bij andere is dat niet zo. Met name van de effen kleuren zouden er meer moeten zijn. Toch is Strikwerda niet ontevreden. Zijn club krijgt steeds nog weer nieuwe leden.

Er zijn er genoeg die ook in de stad Friese kippen houden, maar de aanschaf van een haan - nodig om te fokken - is een probleem. Omdat zo'n dier 's ochtends lawaai maakt, hebben veel burens er een hekel aan. En wie niet fokt heeft bij de 'Friese Hoenderclub' weinig te zoeken.

In Duitsland gaat het anders. Daar kunnen kippenfokkers op een 'Gasamtplatz' een hok van de gemeente huren ("vergelijk het met een volkstuin", zegt Strikwerda). Zo ontstaan er ook in stedelijke gebieden plekken waar niemand last van de hanen heeft. Een ander probleem bij het fokken is, dat het veel tijd kost. Vooral bij jongeren ontbreekt dat vaak. Een probleem bij het fokken is ook, dat de helft van de uitgebroede eieren hanen zijn.

Een nieuw gegeven is dat er gewerkt wordt aan een nieuwe kleurslag: de rood koekoek die eerder ook voorkwam. Strikwerda denkt, dat het afleidt van de noodzaak de bestaande kleurslagen in voldoende aantal in stand te houden. Dat kost al moeite genoeg, vooral ook omdat er bij elke kleurslag meerdere fokkers nodig zijn die er één in stand houden.

De organisatie heeft veel contacten met de zustervereniging in Duitsland. Zolang er geen vogelgriep is en de dieren op tijd worden ingeënt, werken beiden mee aan (inter)nationale shows. Evenals aan de clubshow die elk jaar in Sneek gehouden wordt.

De door de club georganiseerde '*jongdierendagen*' trekken steeds meer belangstelling. Op de laatstgehouden dag waren er meer dan 100 dieren.

Omdat het fokcentrum van de Friese krielen bij 'It Griene Nêst in Sumar opgeheven is, wordt eraan gewerkt dat nu een plak te geven bij het nieuw op te richten '*Fries Landbouwmuseum*' in Goutum.

Advocaat

Benodigd: 6 eieren
100 gram suiker
5 cl. brandewijn
1 zakje vanillesuiker
een weinig zout

De ingrediënten in een schaal vermengen en au bain marie verwarmen. Heeft het de juiste dikte, dan brandewijn toevoegen, in een afgesloten pot bewaren. In de koelkast blijft het een aantal weken goed. Dit is een milde advocaat. Bron: J.Koopmans-Andringa

De Wetterhoun

De Friese Wetterhoun komt, zoals de naam zegt, voort uit de groep van de waterhonden. Voorouders van het ras kwamen voor in Engeland. Er bestaan afbeeldingen uit dat land waarop Wetterhounen en wetterhounachtige dieren duidelijk staan afgebeeld. Waarschijnlijk werden de eerste Wetterhounen naar Fryslân meegenomen door vissers en palinghandelaren die op Engeland voeren. Eeuwen lang wordt het dier ook wel Otterhoun genoemd. Naast de otterjacht wordt het ras gebruikt als waakhond, verdelger van ongedierte (ratten, mollen, bunzingen) en soms als trekhond.

De Wetterhoun komt waarschijnlijk eerder in Fryslân voor dan de Stabijhoun.

Het algemeen beeld dat de Wetterhoun oproept, is dat van een fors gebouwde hond die zonder plomp of log te zijn, een vierkante bouw heeft. Het is een gedrongen hond, die evenals de Stabijhoun geen keelhuid en hanglippen heeft.

Wetterhounen zijn zwart, bruin of oranje met witte aftekening, waarbij in het wit schimmel en/of spikkels mogen voorkomen. Het dier wordt verondersteld rustig, eigzinnig, gereserveerd voor vreemden en een ideale erfhond te zijn. De Wetterhoun staat iets hoger op de poten dan de Stabij.

De Wetterhoun vormt met zevenhonderdenvijftig dieren een klein ras. Volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen' zijn er in 2016 500 volwassen vrouwelijke dieren. De grens voor een al dan niet veilig voortbestaan van zeldzame dierrassen wordt over het algemeen bij het getal duizend gelegd. Het is dus kwetsbaar, vooral ook omdat het aantal ingeschreven dieren achteruit gaat.

Bij de Wetterhoun is sinds een aantal jaren een *outcrossproject* gaande. Marjolein Roosendaal van de Fokadviescommissie van de NVSW daarover: Er wordt een dier ingekruist dat volledig onverwant is. Omdat er gefokt wordt met een gesloten stamboek, is de *genetische diversiteit*, de variatie in erfelijk materiaal, achteruit gegaan. Het

antwoord dat de 'Nederlandse Vereniging van Stabij- en Wetterhounen' daarop denkt te kunnen geven is het invoeren van vers bloed. Met gerenommeerde wetenschappers is een plan van aanpak opgesteld. Eind 2014 werd een tweetal nesten geboren, één met een labrador als vader en één met een grote poedel als vader. De ervaring leert, volgens de initiatiefnemers, dat deze methode ervoor zorgt dat er voldoende nieuwe genen in het ras worden ingebracht, terwijl na twee generaties niet meer te zien zal zijn dat er een ander ras is ingekruist. Op deze manier hoopt men de genetische basis van het ras te verbreden zodat de inteeltgraad daalt en de gezondheid en fertiliteit van de Wetterhoun weer zal stijgen.

Sjoerd Riemersma: "Ik kan met mijn Wetterhounen lezen en schrijven"

Grootvader Riemersma is in Terhorne beroepsvisser en -jager, als Sjoerd uit Bolsward er als jongen geregeld met pake en diens *Wetterhoun* op uit trekt. Zo ontstaat zijn liefde voor het ras. Hij heeft al een Wetterhoun als hij nog maar zeventien is. Nu heeft hij al de vierde en een daaruit door hem gefokte dochter.

"Een Wetterhoun is door en door betrouwbaar, ik hoef niet op de hond te letten, hij let op mij. Ze zijn waaks. Ze hebben enorm veel rust, het zijn kalme honden".

Wetterhounen zijn ook geschikt als huishond. "Ze zijn enorm gesteld op hun baas en het gezin, en verdraagzaam tegen andere dieren".

Hij weet dat het dier graag buiten is en met de baas dingen onderneemt. Het is een sterk ras met een onder- en een bovenvacht. "Ze worden nooit koud en nat". Een ander sterk punt is de onverstoornbaarheid en de enorm goede neus en het uitstekende geheugen. Eigenschappen die, als het dier Riemersma bij de jacht vergezelt, goed van pas komen.

Het zijn honden die van oorsprong vrij rondliepen om bunzingen, mollen, wilde katten te verjagen. Riemersma heeft de Wetterhoun jaren lang met succes gebruikt als muskusrattenvanger. Zes van zijn collega's hebben er ook één aangeschaft.

Het ras wordt bedreigd door inteelt. Riemersma is niet te spreken over het voornemen om het in te kruisen met bloed van andere hondenrassen. "Ik zou het doodzonde vinden als de Wetterhoun daardoor haar karakter verliest". Hij denkt dat het beter is wetterhounachtige honden uit met name Fryslân te gebruiken om de toekomst veilig te stellen.

De Stabijhoun

Aan de hand van een oud schilderij wordt beweerd, dat het Friese hondenras *Stabijhoun* afstamt van de Spanjoel of Spioen, een spanielachtige hond die de Spaanse troepen naar Nederland zouden hebben gebracht.

De Drentse patrijs en de heidewachtel zouden in grote lijnen dezelfde afkomst en eigenschappen hebben. De rassen vertonen overeenkomsten in lippen, schofthoogte, schedel, hals, rug, voetzolen, borst en beharing.

Verondersteld wordt dat de Stabijhoun al vóór 1800 in Fryslân voorkomt. Als gevolg van de toenemende vraag naar bont, wordt de hond rond 1900 op grote schaal bij de mollen- en bunzingjacht ingezet. Vanouds komt de Stabijhoun vooral voor in het Friese Woudengebied.

De Stabijhoun is waaks, de hond "slaat aan" als een vreemde het terrein of het huis betreedt. Het is een aanhankelijke hond, die uitstekend in een gezin past.

Het dier is half langharig met een gestrekte postuur en een karakteristieke lange staart die tot aan de hiel reikt. Het onderste deel is licht omgebogen.

Volgens een door de 'Nederlandse vereniging voor Stabij- en Wetterhounen' verspreide beschrijving straalt het een verfijnde adel uit en beschikt het over veel kracht en uithoudingsvermogen. De meest voorkomende kleur is zwart met een witte aftekening, bruin met een witte aftekening komt ook voor. In beide gevallen mogen er in het wit zwarte respectievelijk bruine spikkels voorkomen. Je hebt ook een mengvorm van zwart- of bruinwit, de zogenaamde schimmels.

Foto: Hendrik van der Meer

In en rond de oorlogsjaren 1940-1945 zetten een aantal fokkers zich in om de Stabijhoun als rashond op de kaart te krijgen. In 1947 werd een rasvereniging opgericht.

In 2016 zijn er volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' bij de Stabijhoun 2000 volwassen vrouwelijke dieren. De risicostatus is normaal, de trend stabiel.

Wie de afleveringen van het orgaan 'De Fryske hounen' van de 'Nederlandse Vereniging voor Stabij- en Wetterhounen' doorbladert, stuit op een groot aantal door de leden met Stabij- of Wetterhounen ondernomen activiteiten: clubmatches, jachthondenproeven, familiedagen, gemeenschappelijke wandelingen, tentoonstellingen en allerlei trainingen.

Bij de 'Nederlandse Vereniging van Stabijhounen en Wetterhounen' wordt overwogen om ook bij de Stabijhoun tot 'outcross' over te gaan. Ook daar zijn volgens de initiatiefnemers de inteelt problemen steeds groter aan het worden.

Hendrik van der Meer: “Ik doe er alles voor”

Evenals zijn zoon Sjoerd, groeit Hendrik van der Meer uit Sumar op met honden. In de herfst van 1996 wordt het een serieuze zaak. Om het ras in stand te houden besluit hij te gaan fokken met de Stabij-pup *Jitske fan it Fredenhof*, Yfke is het eerste resultaat.

Jaren later lopen op het grote erf aan de Heideraad in Sumarreheide vijf glanzende Stabijhounen en drie pups rond. Yfke is de hoogste in rangorde, met opgeheven staart laat ze de andere dieren voortdurend merken dat ze de baas is. Sytske staat ook haar mannetje. Marchje is de goedheid zelve, zij maakt geen ruzie. De pubs leren van hun moeder gehoorzaam te zijn.

Aan het fokken van Stabijhounen worden hoge eisen gesteld. De *'Nederlandse vereniging voor Stabij- en Wetterhounen'* waarvan Hendrik lid is, verplicht je mee te doen aan een fokprogramma. Sindsdien weet hij bijvoorbeeld dat de ogen van z'n honden donker en het gebit scharend moet zijn. Hij zorgt ervoor dat dit in orde komt.

De dieren moeten, voordat je ermee mag fokken, op een show twee keer 'zeer goed' of één keer 'uitmuntend' hebben behaald. Aan de heupen worden ook eisen gesteld. Om inteelt tegen te gaan, moet de dekreu die erbij wordt gezocht door de fokadviescommissie goedgekeurd worden. "Ze willen bij de Vereniging niet dat je er een slag naar slaat".

Hij is het er niet mee eens dat de Stabijhoun wordt gekruist met andere hondenrassen. Als er dan iets moet gebeuren, kunnen er beter 'stabijna's' (die van de Stabijhoun afstammen) gebruikt worden.

Hendrik heeft de nodige successen behaald. Op tentoonstellingen behaalde hij een 'zeer goed'. Elske is vijf keer reservekampioen geweest.

Voor Hendrik is dat niet het belangrijkste. "Ik doe alles voor mijn honden en krijg er veel voor terug". Als hij over wat hij met ze heeft meegemaakt aan het woord komt, duurt het geruime tijd voordat hij is uitgepraat.

De landgeit

De *Nederlandse landgeit* is niet van Friese oorsprong, het dier komt echter ook nog veel in de provincie voor en er is een actieve '*Friese fokkersclub*'. Het ras wordt daarom tot de Friese diersoorten gerekend. Begin vorige eeuw werd de landgeit vaak gekruist met Toggenburger- en Sanegeiten, omdat deze meer melk gaven. De Nederlandse landgeit heeft daardoor op het punt gestaan uit te sterven.

Dat het ras niet geheel verdwenen is, danken we aan dr. A.C. van Bemmelen die in 1958 enkele landgeiten naar 'Diergaarde Blijdorp' haalde. Nakomelingen van deze dieren werden door het voormalige 'Rijksinstituut voor Natuurbeheer' ingezet voor een begrazingsonderzoek in natuurterreinen. Vanaf 1971 is de landgeitenpopulatie door gericht fokken langzaam groter geworden. Nederland kent nu ongeveer tweeduizend geiten en vijfhonderd bokken.

Landgeiten zijn stevig gebouwde, middelgrote geiten met vrij korte poten. Ze zijn overwegend bont, met witte vlekken in de kleuren zwart, grijs, bruin, beige of een mengeling daarvan. Ook komen ééncleurige dieren voor. De kleur bruin is dominant, het kruisen van een zwartbonte bok met een bruine geit levert overwegend bruine nakomelingen op.

De bokken vallen op door hun monumentale horens die een lier-, een sabel- of een ramsvorm hebben. De ramsvorm komt nog maar weinig voor. De geiten hebben veel kleinere horens, ze buigen vrijwel recht naar achteren.

De landgeit werpt voor het eerst op twee-jarige leeftijd meestal twee lammeren. Het aflammeren gaat gemakkelijk en de moederzorg is goed.

Met het oog op de toekomst van de landgeit, is het van groot belang dat de dieren accuraat geregistreerd en beoordeeld worden. In 1982 werd de '*Landelijke Fokkersclub Nederlandse Landgeit*' opgericht. Zowel particulieren als een aantal instanties (waaronder 'Staatsbosbeheer' en kinderboerderijen) zijn bij deze organisatie aangesloten.

Volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' zijn er in 2016 1480 volwassen vrouwelijke dieren. De risicostatus is bedreigd, de trend stabiel.

Wimpy de Vries en Albert Thalen koesteren de landgeit

Elk jaar wordt in augustus bij 'De Spitkeet' in Harkema-Opeinde de jaarlijkse keuring van de 'Landgeiten Fokkersclub Fryslân' gehouden. Eenvoudig is dat niet: IBNnummers, vervoersbewijzen, veterinaire maatregelen en retourbewijzen zijn nodig om de aan- en afvoer van de dieren mogelijk te maken. Voorzitter Wimpy de Vries is al 35 jaar verslingerd aan landgeiten. Het karakter van deze geiten is eigenzinning, zo heeft hij ervaren. Vandaar de zegswijze: "Wie wil vloeken, moet geiten houden". Omdat hij ging verhuizen, moest hij zijn geiten afstaan. Hij heeft nog een bok die zonder te betalen door geitenhouders gebruikt kan worden.

De Vries is niet ontevreden over hoe het er in Fryslân met de landgeit voorstaat. Hij vindt wel dat er te weinig jonge mensen bij zijn club horen. Dat moet veranderen.

Albert Thalen, secretaris van de Fokkersclub, begon met 'Louis van de Lindeborg'. Later kocht hij 'Pinkeltje van het Noordse Veld', een geit die bij Staatsbosbeheer liep. Daar bouwt hij nog steeds op voort.

De landgeit is anders dan de Sanengeit, de Toggenburger of de dwerggeit, vindt Thalen. Zijn geiten zijn vrijwel nooit ziek, hebben weinig voer nodig, zijn daarom geschikt om in natuurterreinen te lopen.

Geitenmelk is geschikt voor mensen met een koemelk-allergie. Het komt niet vaak voor dat landgeiten gemolken worden, om van de melk kaas te maken. Je moet er dan nog al wat van hebben. Voor één kilo kaas heb je, denkt Thalen, ongeveer tien liter melk nodig.

Landgeiten houden kost moeite. "Maar als je het er voor over hebt, dan heb je ook wat."

Werken met het Friese paard op de klassieke toer

Het begon als hobby en eigenlijk is het dat nog. Naast zijn werkzaamheden als bakker, exploreert Augustinus Hoekstra in Sibrandabuorren met zes Friese paarden een *stoeterij*.

Als 14-jarige jongen kocht hij zijn eerste paard waarmee hij met succes menwedstrijden ging rijden. Twee jaar later kwam er een paard bij. Met dit span was hij ook erg succesvol. Uiteindelijk zette hij een eigen handels- en trainingsstal op: FriesiansforExport.

Vroeger had je op bijna elk dorp een voerman die met zijn paarden bij bijzondere gelegenheden dienst deed. Nu is dat niet meer zo.

Het houden van een stoeterij, zoals de Hoekstra's het doen, is niet meer vanzelfsprekend. Koetsiers zijn vaak moeilijk te vinden. Door de investeringen is het een kostbare aangelegenheid. De paarden en de koets moeten er piekfijn uitzien en dus extra verzorgd en gepoetst worden.

Dan nog het vervoer naar de plek waar ze worden ingezet. Weer thuis moet alles opgeruimd en schoongemaakt worden. Met wachttijden erbij gerekend, kost dat een hele dag.

Toch denkt hij er niet aan ermee te stoppen. Wat als een liefhebberij begon, wordt met liefde voor het Friese paard voortgezet.

Janneke Hoekstra, met Augustinus getrouwd, doet mee aan *ringsteekwedstrijden*.

Sinds 2010 zijn beide ook actief in de *tuigsport*. Zo hebben ze meegedaan aan de grote show 'Faderpaard' en aan de jubileumshow vanwege het 130-jarig bestaan van de 'Koninklijke Vereniging Fries Paardenstamboek'.

Er wordt nationaal en internationaal gereden. Augustinus verzorgt met zijn vader het vervoer met *rouw-* en *trouwkoetsen*. Met een *arreslee* worden de winnaars op Thialf in Heerenveen door hem gereden.

Friese dierenrassen op 'Dekema State'

In de omgeving van Leeuwarden staan een aantal states die ooit door de Friese adel en andere voornamen families bewoond werden. Het begrip 'state' slaat niet alleen op het huis maar ook op de landerijen en tuinen die bij het huis hoorden en die een belangrijke rol speelden.

Eén van die voornamen huizen is '*Dekema State*' in Jelsum. Het statige huis werd voor het laatst bewoond door het geslacht Van Wageningen, ze woonden er tot 1996. De state is nu eigendom van de 'Stichting Dekema State', die het gebouw met de erbij horende tuinen voor het publiek toegankelijk maakt. Je kunt er zien hoe een Friese adellijke familie zo rond 1930 leefde.

Als beheerder Wim Hoogendam van plan is een hond aan te schaffen, is de keuze voor hem niet moeilijk, het wordt een Friese Wetterhoun.

Het 'Popta-slot'

Westelijk van Leeuwarden is in Marssum het statige 'Popta-slot' of 'Heringastate' gelegen. Het door een groot publiek bezochte gebouw-met-omgeving geeft een beeld van het leven van de Friese landadel. Sinds jaar en dag worden er Friese hoenders gehouden. De keuze viel op de *Roodpel*.

Op 'Donia State' vind je Friese dierenrassen

De dieren van kinder- en zorgboerderij 'Donia State' in Stiens komen uit alle werelddelen. Mina lama's met de namen Abe en Aagje, een reuzenslak van maar liefst vijftien centimeter, zeeboe-koeien en zeldzame albino egels delen het terrein met 'gewone' boerderijdieren. Er zijn ook geiten, schapen, konijnen, vogels en kippen.

Tot die laatste dieren horen ook enkele vertegenwoordigers van Friese dierenrassen. De kinderboerderij is tot nu toe de enige in Fryslân waar hieraan bewust aandacht wordt besteed.

Een deel van de weilanden op het zes hectare grote terrein wordt in beslag genomen door *Zwartblessen*. Ze moeten het opnemen tegen enkele buitenlandse schapenrassen.

De veestapel omvat ook een *Fries paard*. De merrie slijt haar laatste dagen op 'Donia State'.

Al lang bestond de wens op de boerderij ook Friese hoenders onder te brengen.

Uiteindelijk was het zover. Eén van de kippenverblijven werd in beslag genomen door een haan en kippen van de kleurslag *Zandgele*.

Zo loopt er ook een koppel *landgeiten*.

Sinds 1997 biedt 'Donia State' een volwaardige werkplek aan mensen met een beperking of hulpvraag. Met ondersteuning van professionele begeleiders worden alle voorkomende werkzaamheden in de horeca, dierenverzorging en groenvoorziening uitgevoerd. De deelnemers wordt hierdoor een perspectief geboden.

'Donia State' is een waar speelparadijs, waar scholen en groepen in het kader van hun biologielessen van harte welkom zijn. Door de staf wordt materiaal ontwikkeld om leerlingen kennis te laten maken met de Friese dierenrassen. Het materiaal wordt bij bezoeken met en door leerlingen van het basisonderwijs in praktijk gebracht.

Historie herleeft in Hempens-Teerns

Om te voorkomen dat er gebouwd wordt, scheidt een strook agrarisch gebied het dorp Hempens-Teerns van de Leeuwarder wijk Suderbuorren.

Vanaf 2006 lopen daar van eind april tot eind oktober de Friese Roodbontepinken van Siebe Reitsma uit Allingawier.

Een zestal dorpsbewoners vormen de 'wurkgroep kij'. Ze zorgen ervoor dat op het terrein alles goed verloopt. Raakt een pink in de sloot, dan wordt deze er met man en macht weer uit geholpen.

Een meidoornhaag en oude linden moeten de herinnering aan een boerderij die er stond levend houden. De Friese Roodbonten dragen ook aan de dorpshistorie bij.

De meeste dorpsbewoners zijn blij als de jonge koeien er in het voorjaar weer zijn. Als het vriest wordt het terrein ingericht als ijsbaan.

Dorpsboomgaard met Friese dierenrassen

Als een grondeigenaar in Hantumhuizen niet goed weet aan een weilandje midden in het dorp een nieuwe bestemming te geven, schenkt hij het aan de dorpsgemeenschap. Dorpsbelang weet er wel weg mee. Geheel op eigen kracht wordt het terrein ingericht. 'Stichting Fruit yn Fryslân' helpt eraan mee dat er achtentwintig traditionele hoogstamfruitbomen worden aangelegd. Daartussen loopt een Friese Roodbonte met haar kalf en een Zwartbles met haar beide lammeren.

Jammer genoeg is er door een gebrek aan vrijwilligers een einde aan het project gekomen.

Landgoed Hizzard biedt plek aan Zilverpellen

Piet en Martha Kaastra uit Lollum nemen enkele jaren geleden het besluit hun melkveebedrijf te beëindigen. Gebruik makend van de Natuurschoonwet stichten ze een landgoed. Naar de buurtschap waar het gelegen is, heet het Hizzard. Behalve vijf dicht bij de boerderij gelegen hectares, worden de landerijen verkocht. Om aan de voorwaarden voor het inrichten van een landgoed te voldoen, wordt een groot deel ingericht als natuurgebied.

Om vogels en planten aan te trekken maakt Kaastra een grote vijver met aansluitend een plas-dras gebied. Met de vrijkomende grond wordt een afgegraven terp hersteld.

Een belangrijk motief voor Kaastra is de strenge regelgeving die hem als bezitter van melkvee werd opgelegd. Bij de Zilverpellen die het erf verfraaien heeft hij daar geen last van.

Martha zou op het landgoed ook een koppel Zwartblessen willen gaan verzorgen. Misschien komt het er nog van.

De Stâl fan de Klinze

In 1986 werd in Aldtsjerk de State 'De Klinze' uit 1655 in zijn oorspronkelijke staat hersteld. Het landgoed ligt in een acht hectare groot park en beschikte over de stalhouderij 'De stâl fan de Klinze'. Friese paarden en antieke koetsen stonden de hotelgasten ten dienste om er romantische tochten mee te maken. Op de statige oprijlaan werd voor groepen van tien personen of meer ringsteken georganiseerd.

Foto: De Klinze

In Fryslân is meer plek voor fokcentra met de zeldzame dierenrassen

Anders dan andere provincies van Nederland, kent Fryslân slechts drie *fokcentra* voor de Friese dierenrassen. Ze worden beide beheerd door de 'Friese Hoenderclub'. Het ene werd ingericht voor de twaalf kleurslagen van de grote Friese hoenders, het staat bij Vijversburg in Zwartewegsend. Het andere vervangt het voormalige fokcentrum voor Friese krielen bij 'It Griene Nêst' in Sumar. Het nieuwe centrum komt waarschijnlijk bij het Fries Landbouwmuseum in Goutum. Het derde fokcentrum is Rispen State in IJlst, waar de Friese Roodbonte gekoesterd wordt.

Links het voormalige fokcentrum voor de Friese krielen bij It Griene Nêst. Rechts het fokcentrum voor de grote hoenders bij Vijversburg.

In Fryslân ontbreken fokcentra voor de Fries-Hollandse Zwartbonte, de twee schapenrassen, de beide hondenrassen en de landgeit.

Fokcentra voor de zeldzame dierenrassen worden erkend door de landelijke 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' (SZH). Een foktechnisch inspecteur van de organisatie beoordeelt of een fokcentrum beantwoordt aan de voorwaarden die de SZH daarbij voorschrijft.

Elk centrum heeft het recht de benaming 'Erkend Fokcentrum van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen' te voeren op wegwijzers, posters, publiciteitsmateriaal, briefpapier, enzovoort.

Als er voor een of meer rassen die het centrum beheert een stamboek of fokkersclub bestaat, dan dient de eigenaar - als deze een particulier is - hierbij aangesloten te zijn. De beide centra bij Vijversburg en Goutum worden beheerd door de 'Friese Hoenderclub'. Petra Beerda beheert het fokcentrum in IJlst.

Fokcentra doen denken aan de in Oostenrijk gevestigde 'Arche Höfe'.

Ook deze werden daar opgericht om het voortbestaan van zeldzame dierenrassen veilig te stellen en een breed publiek over dit onderwerp te informeren. Evenals in Nederland, kan zo'n boerderij eigen streekproducten op de markt brengen.

Vaak wordt ook aandacht besteed aan de educatie over een of meer dierenrassen. Ze bieden soms logeergelegenheid.

Er is een relatie tussen de 'Arche Höfe' (Fries: Arkepleatsen) met het inrichten van een *boerenerf*, als daar wordt rekening gehouden met de cultuurhistorische betekenis. Martijn Broekman van 'Stichting Landschapsbeheer Friesland' in Beetsterzwaag wil daarbij graag adviserend optreden. Uiteraard is er ook alle reden om op een 'Arche Hof' aandacht te besteden aan de Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen en fruitrassen. Het wachten is op een of meer initiatiefnemers die het oprichten van een 'Arkepleats' in Fryslân ter hand nemen.

'Natuurmonumenten' draagt bij aan het behoud van de Friese Roodbonten

Eén van de opmerkelijkste natuurterreinen van ons land ligt tussen Harlingen en Zurich vlak langs de N31. Het geraas

van voortsnellende auto's lijkt de vogels in het 'Hegewierster Fjild' niet te deren. Steeds meer vogels weten het door 'Natuurmonumenten' beheerde natuurgebiedje van zo'n honderd hectare te vinden.

De Friese Roodbonten van Maaïke Bouma uit Skuzum vinden er buiten de herfst- en wintermaanden nu al drie jaar een plek. Half april worden ze er gebracht, begin oktober komen ze terug. Maaïke hoeft niet bij te voeren. Het gaat zoals het moet gaan. Vrijwilligers van Natuurmonumenten houden een oogje in het zeil.

Volgens Natuurmonumenten hoort het bij de werkzaamheden van deze organisatie dat

aandacht aan de zeldzame dierenrassen wordt besteed. Waar mogelijk probeert men ze in haar terreinen onder te brengen. De Friese Roodbonten passen uitstekend in het Hegewiersterfjild.

De natuurorganisatie is bereid enkele percelen van in totaal 3 à 4 hectare rondom het beheerkantoor in Easterein aan eigenaren van Fries vee te verpachten.

Tjamme Tilstra hield als kleine jongen al landgeiten

Een kwart eeuw geleden hield Tjamme Tilstra in Eernewoude al *landgeiten*. Hij begon met afgekeurde geiten, vandaag de dag is hij een gewaardeerd lid van de 'Landgeitenfokkersclub Fryslân'. Zijn eerste geit hield hij in een theekist, nu brengt hij zijn koppel van een tiental landgeiten onder in een natuurterrein dat hij huurt van 'It Fryske Gea'.

Landgeiten moeten laten inenten tegen blauwtong, is één van de redenen waarom het aantal bij de club aangesloten fokkers is terug gelopen. Werden er op de jaarlijkse keuring in Harkema eerder nog meer dan 200 geiten aangevoerd, tegenwoordig zijn dat er nog ongeveer honderd.

Tilstra waardeert de landgeit, omdat het dier de oorspronkelijke eigenschappen van deze diersoort bewaard heeft. Landgeiten kunnen goed tegen alle weersomstandigheden, waardoor ze in een natuurterrein op hun plek zijn. Daar vinden ze, zoals in Eernewoude, diverse soorten planten waardoor hun voedsel gevarieerd is. Tilstra moet zijn geiten overigens zo nu en dan met wat biks bijvoeren. Om te voorkomen dat ze gebreken aan hun poten oplopen, laat hij zijn geiten in natte perioden op een hoger gelegen dijk grazen.

De Fokkersclub heeft over het algemeen oudere leden. Tjamme is een van de jongsten.

Rispens State in IJlst hoort bij 'Zeldzaam Lekker'

Onder de rook van IJlst in de 'Ruiterpolder' zijn veertig hectare weiland gevuld met een koppel Fries-Roodbonte zoogkoeien en een hoeveelheid jongvee. Eerder liep hier zwartbont Holstein-Friesian vee. Als de eigenaar zijn bedrijf beëindigt, wordt 'Rispens State' door Gosse en Petra Beerda aangekocht. Zij geeft haar baan als dierenarts op en wordt boer. Door het oprichten van een biologisch fokbedrijf gaat ze zich volledig aan het behoud van het Friese dierenras wijden.

In mei 2003 komen de eerste dertig melkkoeien op het bedrijf. De dieren, waaronder enkele "monumentale koeien", worden aangekocht van een tiental verschillende bedrijven.

Omdat Petra de koeien niet wil melken, moet er een andere bestemming worden gezocht. De Friese Roodbonte is een dubbeldoelkoe, het ligt voor de hand dat ze het - naast de verkoop van vrouwelijk vee aan melkveebedrijven - in het vermarkten van vlees zoekt.

Liefhebbers van het ras, een fokker, een mester, een slager en een kok slaan de handen ineen. Ze starten het project: *'De Friese Roodbonte als culinaire ervaring'*. En wat blijkt? De Friese Roodbonte is een superieure leverancier van smakelijk vlees.

Doel van het project is het koeienras voor Fryslân te behouden. Om dat te bereiken, moet je volgens Petra de Friese Roodbonte economisch interessant maken. Het vlees verdwijnt nu zonder label in de grote stroom.

Het bedrijf in IJlst levert voor het culinaire project een groot deel van het slachtvee. Petra: "Wat je fokt moet je ook eten. Als je er niets mee doet, verdwijnt het ras vanzelf".

Petra levert vlees aan particulieren en aan enkele restaurants.

'Rispens State' is tot nu toe het enige bedrijf in Fryslân dat het predikaat *'Zeldzaam Lekker'* door de landelijke 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' is toegekend. Zulke bedrijven bieden producten of diensten aan die verbonden zijn met zeldzame huisdierrassen en daarmee bijdragen aan het in stand houden van die rassen. In IJlst gaat het om een aanbod van vlees van de Friese Roodbonte.

Kenmerkend is dat de producten zich onderscheiden van soortgelijke producten door het verhaal dat er achter zit.

Dan gaat het om de smaak of de manier waarop het gemaakt wordt. Bovendien moet de herkomst en de totstandkoming ervan helder en transparant zijn.

Slager Menno Hoekstra produceert een smaakvol stukje vlees

Ongeveer drie jaar geleden nemen de initiatiefnemers van het project 'De Friese Roodbonte als culinaire ervaring' contact op met Menno Hoekstra in Anjum. Hoekstra heeft in het voetspoor van zijn vader, grootvader en overgrootvader belangstelling voor het slachten van bijzondere koeienrassen. Met het oog daarop heeft hij in Dokkum een kleinschalige en moderne slagerij ingericht.

Natuurbeheerders leveren hem slachtrijpe Schotse Hooglanders, uit de Veluwe worden Waterbuffels aangevoerd. Zijn belangstelling gaat ook uit naar het slachten van Friese Roodbonten. Ook van deze dieren weet hij een smaakvol stukje vlees te maken.

Anno 2017 slacht Hoekstra het vlees van de Roodbonte dat door Petra Beerda uit IJlst wordt aangeleverd. Vraag en aanbod zijn volgens Hoekstra behoorlijk in evenwicht. Zou hij meer dieren aangevoerd krijgen, dan moet er om de afzet te vergroten meer reclame worden gemaakt.

De slager is tevreden over hoe het gaat. Een streekproduct moet exclusief zijn en smaakvol. Uit de reacties leidt hij af dat hij zich daarover geen zorgen hoeft te maken.

Gegaarde ossenhaas van Friese Roodbonte in saus van eekhoorntjesbrood

Bereidingswijze:

- Portioneer de ossenhaas
- Bind de ossenhaas op
- Vacumeer de Ossenhaas met de jus van eekhoorntjesbrood en salie
- Gaar de Ossehaas in een warmwaterbad van 65 graden, voor 29 minuten met een kerntemperatuur van 57/58 graden
- Koel terug
- Bak de Ossehaas voor het serveren van het gerecht nog even op kleur en juiste temperatuur
- Snijd hier vier gelijke medaillons van
- Serveren

Bron en foto: Henk Markus

Vlees van de Fries-Hollandse Zwartbonte

Als Nico Hooghiemster in 1971 in Reduzum het bedrijf van zijn vader overneemt, ziet hij geen reden de *Fries-Hollandse Zwartbonten*/*Frysk Hollânsk Swartbûnten* door gangbare Holstein-Friesians te vervangen. FH-runderen produceren als dubbeldoelkoeien meer en beter vlees.

Je kunt dit zoals bij afgedankte Holstein-Friesians', in de grote stroom laten verdwijnen, er kan ook meerwaarde aan worden verleend door het, evenals het vlees van de Friese Roodbonte, als streekproduct te vermarkten.

Een bord aan de weg verduidelijkte voorbijgangers dat ze op 'Holwerda Sathe' mals en smaakvol vlees verkochten.

Doordat Hooghiemster als biologische veehouder zijn koeien niet langer op zijn grupstal mocht houden, kwam er een einde aan het bedrijf. Een deel van zijn Hollands-Friese Zwartbonten ging naar de 'Graasboerderij' in Sondel. Omdat Sjoerd Deinum, om zijn koeien langs een kringloop te voeren en kosten van krachtvoer te besparen, voert hij zijn koeien alleen met gras en kuil. Deinum zocht koeien van het oude Friese ras die van ouds aan zulke omstandigheden gewend zijn.

Hij liet de koeien die hij al had met sperma van de Hollands-Friese Zwartbonte insemineren. Over tien jaar denkt hij koeien met

tachtig procent 'Fries bloed' te hebben. Het worden daardoor dubbeldoelkoeien, waardoor ze ook vlees produceren. Nu al laat hij elke maand door een slager in Koudum twee koeien slachten. Het vlees wordt in de boerderijwinkel en aan restaurants verkocht.

Buurvrouw Durkje maakt kaas van melk van Friese koeien

Het was een buurman van Durkje Brouwer de Koning, die als reclameman de naam van haar bedrijf 'buurvrouw Durkje', bedacht. Een aansprekende naam die goed in het gehoor ligt. Begon ze in 2011 met twee koeien die melk voor haar kaas leverden, in 2017 zijn het er tien waarvan drie Friese Roodbonten en één Fries-Hollandse Zwartbonte. Het worden er meer, achter de boerderij loopt het kalf van een zuivere Roodbonte.

In 2012 werd haar bedrijf gecertificeerd. Durkje heeft, bijgestaan door haar moeder, in de zes jaar dat ze bedrijf heeft zichzelf het kaasmaken geleerd. Via De Streekboer en langs andere kanalen vindt ze de nodige afzet.

In Kollum wordt verse schapenkaas gemaakt

In het begin van de jaren tachtig verhuizen Theo Montsma en zijn vrouw naar Kollum om er in hun boerderij bij Kollum *verse en belegen schapenkaas* te maken. In die tijd houdt hij zo'n honderdentwintig, later zo'n tweehonderdenvijftig Friese melkschapen.

De familie levert vooral aan de groothandel.

Omdat de verkoop van *harde kaas* aan het eind van de jaren negentig moeizaam verloopt, wordt voortaan nog uitsluitend *verse kaas* gemaakt.

Jaarlijks verwerkt Monsma veertig duizend liter tot bijna evenzoveel kilo's schapenkaas.

Twee keer per week haalt hij de melk bij Leo de Vos uit Peize. De eiwitrijke wei wordt opgehaald door een boer die er zijn vee mee voert.

De periode waarin kaas wordt gemaakt loopt van de derde week van januari tot begin november.

De kaasjes hebben alle hetzelfde formaat van driehonderd gram. Ze worden vijf dagen per week door Monsma in plastic bakjes afgeleverd.

Het afzetgebied is ongeveer drievierde deel van de provincie Fryslân. Het zuid-westelijk gedeelte wordt bediend door de Mieke Haarsma uit Oudega-Gaasterland.

Het maken van verse kaas is erg bewerkelijk. Monsma en zijn vrouw verwerken in één keer tweehonderdenvijftig liter. De houdbaarheid is acht dagen, het eindproduct moet dus snel afgezet en verkocht worden.

Als bij het maken van verse kaas pasteurisatie verplicht wordt, stoppen veel kleinere producenten hun werkzaamheden. Monsma gaat door, de aanhouder wint.

Wieger Kuiken maakt kaas met melk van Friese melkschappen

Als veehouder Sybrand Kuiken in Kollumerpomp het boerenbedrijf beëindigt, neemt zoon Wieger het roer over. Het idee om het anders te doen leeft al langere tijd bij hem. Op de eenentwintig hectare grond ziet hij onvoldoende mogelijkheden voor voortzetting van het melkveebedrijf. Eerst denkt hij aan het opzetten van een geitenhouderij, omdat de afzetmogelijkheden op dat moment minimaal zijn, kiest hij een andere weg. Hij weet dat biologische schapenkaas betere perspectieven biedt: een schapenhouderij met een kaasmakerij zijn geboren.

In 2017 houdt de kaasmaker honderdenveertig Friese melkschappen en enkele rammen. De lammeren van het vrouwelijk geslacht zorgen voor het instandhouden van de kudde. Het Friese Melkschaap is als producent van schapenmelk niet te evenaren, vindt Wieger. "Het dier produceert negen à tien maanden, waar vind je een ras dat dit presteert?"

Bitterballen Groot Kabel

Benodigd:

200 gram gaar kalfsstoofvlees

350 gram oude schapenkaas

60 gram boter

80 gram bloem

4 dl melk

1 dl vocht van het kalfstoofvlees

Klein beetje zout

Witte peper, nootmuskaat, peterselie naar smaak

Bloem, losgeklopte eiwitten en paneermeel

Voorbereiding:

Snij het kalfstoofvlees en de kaas heel fijn. Maak een roux van de boter en de bloem. Doe de koude melk en het vleesvocht erbij en laat de saus goed dik worden. Schep vervolgens het fijngehakte vlees en de kaas door de saus en roer goed tot een mooie ragout. Laat deze helemaal afkoelen en bewaar de ragout tot gebruik in de koelkast of diepvries.

Haal de ragout vlak voor verwerking uit de koelkast. Vorm met de handen balletjes, niet te dik, anders moeten ze te lang in de frituur. Zet drie bakjes klaar, één met bloem, één met losgeklopt eiwit en één met paneermeel. Haal de bitterballen achtereenvolgens door de bloem, het eiwit en het paneermeel. Leg de gepaneerde bitterballen een half uur terug in de koelkast.

Bereiding:

Verhit frituurolie of -vet tot 180 graden c. Frituur de bitterballen ongeveer drie minuten tot ze goudbruin zijn.

Serveren:

Laat ze even op keukenpapier uitlekken en serveer ze als snack of bijgerecht. Mosterd is een klassieke begeleider voor bitterballen.

Bron: Groot Kabel

Vlees van de jonge landgeit: verrassend zacht van smaak

Joris en Janny Viëtor onderhouden rondom hun stelpboerderijtje in Peins een bonte boerentuin. Bij het geheel hoort een kudde door Joris verzorgde *landgeiten*. Een geit krijgt gemiddeld twee lammeren, waarvan meestal één bokje. Ze worden door een ambachtelijke slager verwerkt tot vleespakketten.

Geitenvlees is in de Nederlandse keukens nauwelijks bekend. Toch is geit de meeste gegeten vleessoort ter wereld. Meestal wordt gedacht dat het vlees van de geit taai is. "Onzin" vinden Joris en Janny, "als je het maar goed bereidt".

Liefhebbers van lamsvlees van het schaap zullen volgens hen ook het vlees van de jonge geit waarderen, de smaak is verrassend zacht.

Joris en zijn vrouw eten het geitenvlees het liefst zonder veel kruiden, omdat dan de specifieke smaak verloren gaat.

Op een niet al te hoog vuur worden de beiden kanten van het vlees dicht geschroeid, om het daarna met peper en zout te bestrooien.

Daarna wordt (kokend) water toegevoegd. Vervolgens laat Janny het vlees drie uur volgens de methode van "slow cooking" op een zeer laag vuur zacht worden.

Zolang de voorraad strekt, wordt aan de bezoekers van de theetuin in Peins geitenvlees verkocht

Geitenvlees met kruiden en diverse groentes

Benodigheden:

Twee kilo geitenbout (heel of in schijven)
mosterd
pepermuntbladeren
1 teen knoflook
1/2 selderij
2 winterwortels
2 uien
2 laurierblaadjes
peper zout 3
eetlepel zure room

Bereiding:

De geitenbout wassen en goed afdrogen. Het vlees met de gekneusde muntbladeren inwrijven en dun met mosterd bestrijken. De bout in de pan leggen en licht bruinen aan beide zijden. De schoongemaakte, zeer fijn gesneden groenten toevoegen, deksel op de pan en op een zeer laag vuur zetten. Na anderhalf uur de bout omkeren en nog eens met gesloten pan anderhalf uur verder laten garen.

De geitenbout uit de pan nemen en warm houden.

Voor de saus het braadvocht aanlengen met wat water, ondertussen met een garde flink roeren. De saus kruiden met zout en peper en vermengen met drie eetlepels zure room. Het been uit de bout verwijderen (dit kan ook voor de bereiding). Het vlees in plakken snijden en serveren met de (munt)saus.

Tips:

- * Groenten die goed te combineren zijn met geiten vlees: wortels, sperzieboontjes, pastinaak, koolrabi.
- * Rozemarijn geeft een lekkere smaak aan geitenvlees.
- * Het geitenvlees serveren met een groene salade met wortel, appel en rozijnen.

Bron: Janny Viëtor

'Stadsherberg het Wapen van IJlst' verwerkt vlees van de Friese Roodbonte

Ze zijn er in de Stadsherberg van IJlst maar wat trots op, op de kaart prijken twee gerechten bereid met vlees van de Friese Roodbonte. Dat wordt drie keer per jaar betrokken van Rispen State in IJlst, waarna het in een vrieskist wordt opgeborgen. Het zijn: de *Stadsburger* op de Lunchkaart en de *Runderstoofpot* op de Dinerkaart.

De Stadsburger is opgebouwd uit een rosé gebakken rundvleesburger met sla, tomaat, augurk, bacon, Tynjetaler en BBQsaus, geserveerd met friet en fritessaus.

Ingrediënten stoofvlees:

220 gram stoofvlees van de Friese Roodbonte; 10 gram kastanje champignon (fijn gesneden); 25 gram witte ui (in blokjes gesneden); 1 teentje knoflook; 25 gram knolselderij (in blokjes gesneden); 10 gram winterpeen; 5 gram bosui (fijn gesneden); 1 blaadje laurier; 1/2 st kruidnagel; 2 gr jeneverbess 1 mespuntje Chinese vijfkruiden; 1/4 flesje Texels skuunkoppe; 50 ml rode wijn; 100 ml jus; 1 plakje kruidkoek (in blokjes gesneden).

Kruid het vlees met zout en peper, bak het vervolgens aan in een pan met een beetje olie, voeg de groenten toe, laat het geheel een beetje doorkoken, voeg de kruiden en knoflook toe en blus het geheel af met de rode wijn en Texels skuunkoppe, voeg de jus toe en laat het stoofpotje een aantal uren doorkoken op zacht vuur als deze bijna gaar is en voeg dan de blokjes kruidkoek toe. Heerlijk met rijst en gewokte groenten. Lekker ite!

'De Mallemok' in Sloten verwerkt vlees van de Fries-Hollandse Zwartbonte

Bij restaurant 'De Mallemok' in Sloten wordt veel gewerkt met streekproducten. Zo staat er ook een *Kogelbiefstuk van de houtskoolgrill* op de kaart, gemaakt met vlees van de Fries-Hollandse Zwartbonte.

De ingrediënten zijn:

- aardappelpuree van Woudgeeltjes geleverd door Jelmer Albada in Sondel
- cantharellen
- bini (mini broccoli)
- gebrande mais
- rode wijnsaus
- fregula met chinichuri
- krokantje van rode biet
- truffelaardappel

Een kookworkshop met producten van Friese dierenrassen

In Rijperkerk runnen Age de Graaf en Arend Dijkstra onder de benaming 'Il Casale' een kookstudio. Ze werken met producten van kleine familiebedrijven.

Hun winkel biedt wijnen en delicatessen uit Italië, de bakermat van Slow Food.

Zo nu en dan verwerken ze producten afkomstig van de Friese rassen.

Zo gebruiken ze bijvoorbeeld in hun studio bij een kookworkshop met die rassen vlees van de Friese Roodbonte en verse en halfharde kaas van het Friese Melkschaap. Laten ze daarmee een maaltijd bereiden, dan maken ze onder meer gebruik van het Friese Woudgeeltje en de Leverkleurige Boon.

Een kookworkshop bij 'Il Casale' heeft een vast verloop.

Bij aankomst wordt een glas wijn met enkele hapjes geserveerd. Vervolgens wordt de door de beheerders samengestelde receptuur doorgenomen. De deelnemers gaan dan in groepjes een onderdeel van het menu bereiden. Na alle voorbereidingen gaan ze aan tafel en wordt het zelfbereide maal geserveerd.

Runderlende van Friese Roodbonte in groene kruiden

Per persoon ca. 150 gram runderlende
boter peper en zout

Kruidenmengsel bestaande uit:

1 bosje peterselie
gehakt
enkele takjes fijngesneden rozemarijn
enkele takjes tijm
tenen knoflook, geplet en gehakt
rode wijn

Bereiding:

De entrecote droogdeppen en door het kruidenmengsel wentelen. Daarna in iets hete boter heel kortom bruin bakken/dichtschroneien, afblussen met een scheut rode wijn.

Vervolgens laten garen in een oven van 90 graden, gedurende ca. 1 à 1,5 uur. Uit de oven nemen en het vlees onder aluminiumfolie 15 minuten laten rusten. Voor het serveren het vlees in gelijkmatige plakken snijden en kruiden met peper en zout.

Bron: Kookstudio Il Casala - Rijperkerk

Koksleerlingen Friese Poort verwerken producten van de Friese rassen

Bij de afdeling horeca van ROC Friese Poort Drachten werken ze volgens de vijf principes van het "Dutch cuisine" concept. Cultuur, Gezond, Natuur, Kwaliteit en Waarde.

Door middel van projecten leren de studenten te werken met regionale producten.

In het "proeflokaal" en restaurant NU in Drachten zijn heerlijke gerechten verkrijgbaar met ingrediënten van eigen bodem. Ook op het gebied van vlees maken de studenten gebruik van regionale producten. Zo zijn ze nu aan de slag gegaan met Fries Roodbont.

Ingrediënten (voor 4 personen):

240 gr runderfilet van Fries Roodbont
4 bosuitjes
1 scheutje sojasaus
enkele druppels tabasco
grof zout
peper
4 plakken zuurdesembrood van 1/2 cm dikte
1 dl olijfolie
12 zilveruitjes op azijn
12 mini-augurkjes op azijn
12 gezouten ansjovisfilets op olie
1 limoen

Bereidingswijze

Snijd de runderfilet in blokjes van ½ cm.
Snij de bosuitjes flinterdunne schuin weg.
Houd enkele reepjes over voor de decoratie.
Meng het vlees en de bosui met de sojasaus, tabasco, mosterd en 1 el olijfolie.
Op smaak brengen met peper en zout.
Goed afgedekt bewaren in de koelkast.

Steek uit de plakken brood 4 ronde vormen met behulp van een inox ring. Rooster deze in een pan op een zacht vuur in een bodem olijfolie tot ze langs beide kanten licht goudgeel gekleurd en krokant zijn.

Aflaten koelen op een rooster en daarna op keukenpapier zodat ze krokant blijven krokant blijven.

Snijd de zilveruitjes en augurkjes in tweeën en rol de ansjovisfilets op voor decoratie.

Leg de toast net niet in het midden van het bord. Verdeel daarover de tartaar. Schik er de uitjes, augurkjes, ansjovis en bosui er speels op en schaf er limoenschil over.

Schoolkinderen maken kennis met de Friese dierenrassen

"Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst", moeten ze indertijd bij 'It Griene Nêst' in Sumar hebben gedacht, toen ze daar in het voorjaar van 2008 met een scholenprogramma begonnen. Doordat 'It Griene Nêst' een andere bestemming heeft gekregen, is dat programma beëindigd.

Uiteraard werd daarbij aandacht besteed aan de daar aanwezige Friese dierenrassen.

Na een korte introductie op de boerderij volgden zoekopdrachten. De voor het programma gemaakte werkbladen werden naderhand op school ingevuld.

De thuisopdrachten werden bij de leerlingen thuis uitgevoerd, zodat ook de ouders erbij kunnen worden betrokken.

Het pakket bestond bovendien uit een introductie-dvd en een kwartet gewijd aan de Friese rassen.

De leerkrachten werden op weg geholpen met een handleiding waarin de leeraspecten en de organisatie van een en ander werd uiteengezet.

Het programma bestond, afhankelijk van wat zich bij It Griene Nêst voordeed, uit een voorjaars-, een zomer- en een herfstprogramma. De werkbladen die in het voorjaar werden gebruikt, waren gewijd aan de herkomst, de verschijning en eigenschappen van de rassen. In de zomer ging het over de groei en de verzorging van de rassen, het herfstprogramma had betrekking op de eindproducten en de gebruiksmogelijkheden van de rassen.

Na afloop kwamen de kinderen weer bij elkaar in de stal, waar ze met de door It Griene Nêst aangestelde begeleider gezamenlijk de antwoorden op de vragen doornamen.

In 2008 werd 'It Griene Nêst' door bijna driehonderd kinderen bezocht.

In het Fries Landbouwmuseum in Goutum waarmee het 'Platform Friese rassen en gewassen' gaat samenwerken - en dat onder meer uitgroeit tot een *educatief centrum* voor de Friese rassen en gewassen - wordt de draad weer opgepakt.

UIT DE PLATFORMREEKS TE BESTELLEN PUBLICATIES

1. *Werken aan verscheidenheid*: werkzaamheden van het Platform Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €3.50
2. De Friese rassen en gewassen en *grondeigenaars* Prijs: €2.50
3. De Friese rassen en gewassen en *receptuur, kookkunst en gastronomie* Prijs: €2.50
4. De Friese rassen en gewassen en *streekproducten* Prijs: €2.50
5. De Friese rassen en gewassen en *ruimtelijke kwaliteit* Prijs: €2.50
6. De Friese rassen en gewassen en de *natuurinclusieve landbouw* Prijs: €2.50
7. De Friese rassen en gewassen en de *stads- en dorpslandbouw* Prijs: €2.50
8. De Friese rassen en gewassen en *educatie* Prijs: €2.50
- 9-11 In een drietal *brochures* wordt verduidelijkt om welke rassen en gewassen het gaat en voorbeelden gegeven van wat er nu al mee gedaan wordt. Prijs: €7.50 per stuk
12. In een *naslagwerk* worden de Friese rassen en gewassen uitgebreid beschreven. Prijs: €10
13. In 2019 verschijnt een uitgebreide *documentatie* met teksten en foto's van de rassen. Prijs: €15
14. In de publicatie '*Tiden hawwe tiden*' wordt de Friese agrarische geschiedenis vanaf het eerste begin tot de huidige tijd beschreven. Per tijdvak wordt vermeld welke Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen, dierenrassen en fruitrassen zich voordeden. Prijs: €10
15. Een globale beschrijving van de *landbouwgewassencollectie* van het Werkverband Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €5
16. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *dierenrassen* Prijs: €5
17. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *fruitrassen*. Prijs: €5
18. Een globale beschrijving van de in Fryslân gesignaleerde *houtige gewassen* Prijs €5
19. Het fokken van de Friese of met Fryslân verwante *dierenrassen*. Prijs: €5
20. Het winnen van zaden en knollen van de Friese en met Fryslân verwante *landbouwgewassen*. Prijs: €5
21. Het instandhouden en vermeerderen van het *Friese fruit* Prijs: €5
22. Een introductie van het zaad voor de te telen *consumptiegewassen*. Prijs: €2.
23. Een introductie van het aan te bieden zaad in *zakjes en zakken*. Prijs: €2..
24. *FAN FRYSLANS GRUN*: Raamplan voor een gebundelde aanpak van de praktische en economische toepassing van de Friese en met Fryslân verwante dierenrassen, landbouwgewassen, fruitrassen en houtige gewassen. Prijs: €10

Bovengenoemde publicaties kunnen met vermelding van de nummers worden besteld door overmaken van de genoemde bedragen op banknummer TRIO 0197 646 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen te Burgum.

Afgezien van het in 2019 verschijnend nummer 13 kan het gehele pakket door overmaking van €60 via het vermelde banknummer besteld worden. Portokosten: €7.50.

Voor €12,50 abonnementsgeld in het jaar blijft u door het tijdschrift OER op de hoogte van wat er zich afspeelt bij het Platform Friese rassen en gewassen. Banknummer: NL 16 TRIO 0197 646 174

Blijf het Platform Friese Rassen en Gewassen steunen!

www.friesehoenderclub.nl

www.dwvn.nl

www.roodbontfriesvee.nl

www.onzestabyhoun.nl

HERBARIUM FRISICUM

www.herbariumfriscum.nl

Nederlands Zwartbles
Schapenstamboek

www.nzs.nl

www.melkschapen.nl

Wurkferbân Fryske Rassen Werkverband Friese Rassen

www.werkverband-frieserassen.nl

FRUIT YN FRYSLÂN

www.fruitynfryslan.nl

www.nvsw.nl

[www.zeldzamerassen.nl/
zwartbles-fokkersgroep](http://www.zeldzamerassen.nl/zwartbles-fokkersgroep)

www.szh.nl

www.frieshollands.nl

www.landgeit.nl

www.vriendenvanhetoudefruit.nl